

חוברת עזר
להוראת חומש בראשית

פרשת מקץ

החוברת הופקה במיזם משותף של מינהל החינוך הדתי
מכללה ירושלים ותלמוד תורה מורשה
ע"פ תוכנית הלימודים בתורה של בית הספר היסודי הממלכתי דתי

ירושלים עיה"ק, התשע"ב

פנימי - לא למכירה

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח

תלמוד תורה מורשה ירושלים

ת.ד 34055 ירושלים, 91340

תוכן העניינים

פרק מא

- 5 ..... חלומות פרעה
8 ..... סיפור החלומות ליוסף ופתירתו אותם
10 ..... התפעלות פרעה מיוסף ומינויו למושל מצרים
14 ..... תחילת שנות הרעב במצרים
16 ..... המסרים העולים מפרק מא

פרק מב

- 18 ..... ירידת אחי יוסף למצרים ופגישתם את יוסף
26 ..... עלייתם של האחים אל אביהם
27 ..... המסרים העולים מפרק מב

פרק מג

- 28 ..... דברי יהודה והסכמת יעקב לשלוח את בנימין
31 ..... ירידת האחים למצרים והבאתם לבית יוסף
31 ..... פגישת יוסף ובנימין וסעודת יוסף עם אחיו
35 ..... המסרים העולים מפרק מג

פרק מד

- 37 ..... שימת הגביע באמתחת בנימין ומציאתו
39 ..... חזרת האחים למצרים ושיחת יהודה ויוסף
41 ..... המסרים העולים מפרק מד
42 ..... סיכום פרשת מקץ

פרק מא

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. חלומות פרעה
2. סיפור החלומות ליוסף ופיתרתו אותם
3. התפעלות פרעה מיוסף ומינויו למושל מצרים
4. התחלת שנות הרעב במצרים

חלומות פרעה (פסוקים א-יד)

נאמר בפסוק א: "וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאֵר"

נאמר לילדים שיוסף קיווה שבעקבות פתרון חלומו של שר המשקים הוא יזכירהו לטובה אצל פרעה ויביא לשחרורו, אך שר המשקים נהג בכפיות טובה ולא הזכיר את יוסף.

אולם הקדוש ברוך הוא לא שכח את יוסף, וכשהגיע הזמן, כעבור שנתיים משחרור שר המשקים, הראה ה' לפרעה חלומות משונים, שרק איש חכם ונבון יכול לפותרן, וכשלא נמצא אדם כזה בין יועציו וחכמיו, הוצרכו להוציא את יוסף, כפי שאמרו חכמינו ז"ל **בבראשית רבה** (פט, ג): "ולמה נתווסף לו [ליוסף] ב' שנים [שישב שנתיים בכלא, כפי שנאמר 'ויהי מקץ שנתים ימים']? כדי שיחלום פרעה ויתגדל [יוסף] על ידי חלום". ובעקבות דבריהם כתב **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"): "כיון שרצה ה' יתברך להגדיל את יוסף על ידי חלומו של פרעה ולמהר לקיים פתרונו, למען יראה מהר פתרונו כי אמת הוא".

בדברים אלו נלמד את הילדים שה' משגיח בעולמו ומוביל את המאורעות כרצונו. כמו כן נציין את אהבת ה' ליוסף ודאגתו להוציאו מצרה ולהעלותו לגדולה.

בפסוקים ב'-ז' מתארת התורה את שני חלומותיו של פרעה. נזדרז בלימוד פסוקים אלו המתארים באריכות ובפירוט את החלומות.

נאמר בפסוק ח: **"וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַתִּפְעַם רוּחוֹ"**

נאמר לילדים שהחלומות גרמו לפרעה סערת רוח והוציאוהו משלוותו. פרעה הרגיש שיש בהם אמת, ושהם עתידיים להתקיים, וכדברי הרלב"ג:

"והנה זה העניין [סערת הרוח של פרעה] הוא מסגולת החלומות הצודקים [שנועדו לגלות לאדם את העתיד, כדי שידע להתכונן אליו]. רצונו לומר: שיגיע מהם [שיגרמו] התפעמות הרוח, לפי שכבר ישער [יחשוב] האדם בהם שהם צודקים [ותחושה זו - שהם אמת - תסעיר את רוחו לבקש פתרון לחלומיו]."

נוסיף, שפרעה הרגיש שאין מדובר בחלומות פרטיים הנוגעים רק אליו, אלא בחלומות הקשורים לממלכה כולה ולמאורעות העתידיים להתרחש בה, כפי שעולה מדבריו של בעל עקדת יצחק, שכתב: "...חלומות המלכים של כל העולם כולו הוא... אמנם המלך הוא חולם חלומו של כל העולם כולו... והוא דבר שיאות [מתאים] למלך מצד שהוא כולל". וכן כתב בעל בצרור המור: "כי למלך, מודיעים אותו [לן] דברי מלך ודברים גדולים".

**"וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמָיָהּ וַיְסַפֵּר לְפָרְעָה
לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ וַאֲיֵן פֹּתֵר אוֹתָם לְפָרְעָה"**

נביא את דברי רש"י, שכתב שחכמי מצרים ניסו לפתור את החלומות

אלא שפתרונותיהם לא מצאו חן בעיני פרעה: "פותרים היו אותם, אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס באוזניו, ולא היה לו קורת רוח בפתרונם". נתאר לילדים את הגעתם של החכמים המצריים לארמון פרעה ונספר על ניסיונותיהם לפתור את החלומות ללא הצלחה. תיאור זה יעצים את הצלחתו של יוסף בפתרון החלומות.

נאמר בפסוק ט: "וַיְדַבֵּר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת פְּרֹעָה לֵאמֹר..."

נשוב ונגנה את שר המשקים על כפיות טובתו, שלא היטיב עם יוסף על שפתר את חלומו ולא השתדל לדבר בשבחו לפני פרעה כשהוציאוהו מן הבור, וכפי שכתב בעל צרור המור על פסוק זה: "וידבר שר המשקים... מה שהיה ראוי לדבר קודם [לפני] שתי שנים".

נוסיף ונאמר שגם כעת לא אמר שר המשקים את דבריו מתוך כוונה להיטיב עם יוסף, אלא אמרם מתוך דאגה לעצמו, כדי שפרעה יכבדו ולא ידיח אותו מתפקידו, וכפי שעולה מדברי חכמינו ז"ל בבראשית רבה (פט, ז):

"כיון שראה שר המשקים את פרעה, שהיתה נפשו מבקשת לצאת [שהוא בסערת נפש], היה מחשב בדעתו ואומר: אם ימות פרעה זה ויעמוד מלך אחר, איני יודע אם מעמידני באמונתי [אם ישאירני בתפקידי] אם לאו [או יסלקני]. לכן: 'וידבר שר המשקים' ["]".

הביקורת על שר המשקים מלמדת את הילדים על חשיבותה של מידת הכרת הטוב.

נאמר בפסוק יב: "וַיִּשֶׂם אֶתְנֹו נֶעַר עֲבָדֵי עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים וַיְנַסְפֵר לוֹ וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ"

נשאל את הילדים: כיצד היה צריך שר המשקים לדבר על יוסף ולתארו?

נגיע לכך ששר המשקים היה צריך לדבר בכבוד על יוסף, לספר בשבחו, לתאר את רצונו הטוב לפתור לו את חלומו ואת חכמתו הרבה בפתרון חלומות.

לאור זאת נגנה את שר המשקים על כך שבמקום לשבח ולהלל את יוסף דיבר עליו בדרך ביזיון, וכדברי רש"י בשם חכמינו ז"ל:

- "ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה, מזכירו בלשון בזיון. נער - שומה ואין ראוי לגדולה: עברי - אפילו לשוננו אינו מכיר: עבד - וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים".

נאמר בפסוק יד: "וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהַ וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיעֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיַּגְלַח וַיַּחְלֵף שְׂמֹלֵתוֹ..."

כתב רש"י: "ויגלח - מפני כבוד המלכות".

סיפור החלומות ליוסף ופתירתו אותם (פסוקים טו-לו)

נאמר בפסוק טז: "וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרַעֲהַ לְאֹמֹר בְּלִעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרַעֲהַ"

בפסוק זה נציין מספר תכונות מתכונותיו הטובות של יוסף, כפי שעולה מהפסוקים:

א. **יראת ה' וענווה** - יוסף הודיע שכל חוכמתו היא מאת ה', ולא תלה את החכמה בעצמו אלא בקדוש ברוך הוא, וכפי שאמרו חכמינו **בבראשית רבה** (פט, ט): "תלה [יוסף] הגדולה - בבעליה [בה']".

ב. **גבורה** - יוסף לא פחד מפרעה וחכמיו עובדי האלילים, וקרא בשם ה' במעמד כולם, כפי שכתב בעל **צרור המור**: "הודיע בזה לפרעה כי יש אלקים שופטים בארץ, אשר כל המלכים והחכמים תחת ממשלתו... שהכל... הוא מיד האלקים ושהוא משגיח בשפלים".

בפסוקים י"ז-כ"ד מספר פרעה ליוסף את חלומותיו. גם בלימוד פסוקים אלו לא נתעכב, משום שיש בהם חזרה על הנאמר בתיאור חלומותיו של פרעה. אמנם ישנם מעט שינויים בין הנאמר בחלומות (בפסוקים א-ז) ובין סיפור החלומות כפי שסופרו על ידי פרעה, אך את העמידה על הבדלים אלו ומשמעותם נשמור לגיל בוגר יותר.

בלימוד פסוקים כ"ה-ל"ו, בהם מסביר יוסף לפרעה את פתרון חלומותיו, נדגיש את אהבתו הגדולה של ה' ליוסף, בנותנו לו חכמה גדולה, שבעזרתה פתר את החלומות בטוב טעם ודעת.

נדבר עם הילדים על הקשיים הגדולים שעמדו בפני יוסף, בשעה שנאלץ לעמוד לפני פרעה וכל חכמיו ולפתור את החלומות, ונמנה מספר קשיים:

א. פרעה היה מלך של ממלכה גדולה מאוד ולפניו עמדו כל חכמיו, קהל גדול ורב.

ב. יוסף היה צעיר (בן שלושים שנה) ועמד לפני זקנים הגדולים ממנו בשנים רבות.

ג. פרעה וחכמיו היו עובדי אלילים ושנאו את העברים, כפי שכתב הרמב"ן בפסוק ל"ח: "בעבור שהיה עברי, והם [העבריים] שנאו נפש המצריים".

לאור זאת נוכל לתאר לילדים את גבורתו של יוסף בעמדו לפני מלך מצרים וחכמיו. נציין במיוחד את העזתו לקרוא בשם ה' בפניהם ללא מורא.

במקביל נתאר את הקשבתו המפתיעה של פרעה לדברי יוסף, כפי שמתוארת בספר הישר בפרשת מקץ: "וישם המלך את אוזנו ואת לבו וישמע את כל דברי יוסף".

נדבר על רוחו של פרעה, שנעשתה רגועה יותר ממשפט למשפט, כפי שעולה מדברי חכמינו ז"ל **בבראשית רבה** (פט, ו): "המתין [ה'] להם

[לחרטומים] עד שנתייגעו והוציאו את רוחו [של פרעה, בפתרונותיהם]
ואחר כך בא יוסף והחזירה".

נוסף ונאמר שגם חכמי פרעה הופתעו מחכמתו הרבה של יוסף
והאזינו לדבריו בקשב רב.

לבסוף נדגיש את התפעלותו העצומה של פרעה מחכמתו של יוסף,
למרות היותו עבד עברי, צעיר בגילו, שהגיע זה עתה מבית האסורים.

נאמר **בפסוק לג: "וְעַתָּה יֵרָא פְרַעֲהָ אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם וַיְשִׁיתֵהוּ עַל אֶרֶץ
מִצְרַיִם"**

מפרשים רבים דנו בשאלה: מדוע נתן יוסף עצה לפרעה כיצד לנהוג,
הרי לא התבקש אלא לפתור את החלומות?

נסביר, על פי דברי רבנו אברהם בן הרמב"ם בשם רבי אברהם
החסיד, שיוסף נתן עצה זו מתוך דאגה לאנשי מצרים שלא ימותו ברעב:

"...החמלה במכעו [של יוסף] והרחמנות על העם, אשר בשבילם
תיקן תקנה של חסד עליהם בצרה אשר הם עומדים לפניה, לפי
שחשש [יוסף] שמא לא יתעוררו פרעה ושריו לדבר זה ועל ידי זה
יאבד העם".

לאור דבריו נדבר על צדקותו של יוסף, שמתוך רחמיו על אנשי מצרים
העז לומר לפני מלך מצרים וחכמיו אף דברים שלא התבקש לומר.

התפעלות פרעה מיוסף ומינויו למושל מצרים

(פסוקים לז-נב)

נאמר **בפסוק לז: "וַיִּיטֹב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְרַעֲהָ וּבְעֵינֵי כָל עֲבָדָיו"**

פתרוננו של יוסף מצא חן בעיני המלך ועבדיו כי הבינו שהפתרון
מתאים ביותר לחלום, וכדברי הרד"ק: "כי ראו כי קרוב מאד הפתרון
לחלום".

כאן נדגיש את אהבתו הגדולה של ה' ליוסף, שנתן בלבו חכמה ועצה טובה, ונתן אף בלב פרעה וחכמיו להקשיב לו ולקבל את דבריו. כמו כן נציין את טוב לבו של יוסף שרצה בטובת מצרים.

נאמר בפסוק לח: "וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה אֶל עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כֹּהֵאִישׁ"

בפסוק זה אנו נפגשים בהתפעלותו הגדולה של פרעה מיוסף, כפי שניתן למצוא בדברי חכמינו ז"ל **בבראשית רבה (צ, א): "הנמצא כזה – אם מהלכים אנו מסוף העולם ועד סופו, אין אנו מוצאים כזה"**.

"אִשֶּׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ"

המילים "רוח אלהים" משמעותן נבואה, כפי שתרגמו אונקלוס ויונתן בן עוזיאל.

נעלה את השאלה: כיצד פרעה, שהיה עובד אלילים, מכיר בכך שליוסף העברי יש "רוח אלהים"?

נענה ונאמר, שלמרות שפרעה היה עובד אלילים, במעמד זה הוא הודה שאלוקים נתן ליוסף רוח חכמה, כיון שהרגיש שפתרון כזה לא יכול אדם לפתור בשכלו, שהרי כל חכמי מצרים ניסו לפתור את חלומותיו, ולא הועילה להם חכמתם.

נאמר בפסוק מא: "וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה אֶל יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֶתְךָ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם"

כתב הספורנו: "ראה והתבונן היטב להנהיג בתכלית הטוב, כי דבר גדול נתתי בידך".

לאור דבריו נדבר עם הילדים על האחריות האדירה שנדרשה מיוסף בהנהגת הממלכה, ועל העמל הרב הנדרש בחשיבה ובתכנון כדי לנהל את כלכלת מצרים.

בפסוקים מ"ב-מ"ה מתארת התורה את הכבוד הגדול והגדולה שנתן פרעה ליוסף:

א. ניתנה לו טבעת המלך.

ב. יוסף הולבש בבגדי מלכות - בגדי שש (פשתן) יקרים.

ג. הונח רביד (שרשרת) זהב על צווארו.

ד. יוסף רכב במרכבת משנה למלך.

ה. אנשי מצרים קראו ליוסף בכינוי של כבוד "אברך" - אב למלך ("אב" מלשון יועץ).

ו. יוסף פיקח על כלי הנשק וחיל הפרשים, כמבואר בתרגום אונקלוס על פסוק מ"ד: "ובר ממימרך, לא ירים גבר ית ידיה למיחד זין וית רגליה למירכב על סוסיא", כלומר: 'בלי דברך-רשותך, לא ירים איש ידו לשאת כלי זין, ואת רגלו לרכב על סוסים'.

ז. ניתן לו שם מיוחד של כבוד וגדולה - "צפנת פענח [מפענח צפונות]", שם המביע את ההערכה הרבה של פרעה לחכמתו, שפענח חלומות צפונים ונסתרים.

בפסוקים אלו נדגיש שוב את אהבת ה' ליוסף, שנתן בלב פרעה לבחור בו למשנהו, והגדיל את כבודו בעיני כל המצרים.

נאמר בפסוק מה: "...וַיִּתֵּן לוֹ אֶת אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פְרַע כַּהֵן אֵן לְאִשָּׁה"

נסביר שיוסף לקח את אסנת לאישה, למרות העובדה שגדלה בבית של עבודה זרה (שהרי אביה היה "כהן און", ובאותם ימים כל הכהנים היו מורים לעבודה זרה) מפני שאסנת היתה אישה טובת לב ויראת ה' ולא הלכה בדרכי אביה ומשפחתה, כפי שגם אבותינו נשאו לנשים בנות עובדי אלילים - יצחק את רבקה ויעקב את רחל ולאה - בגלל טוב ליבן ומידותיהן הטובות.

התפעלות פרעה מיוסף ומינויו למושל מצרים

כמו כן נוסף ונאמר שיוסף, למרות היותו במצרים, הלך בדרכי אביו יעקב, עבד את ה' ושמר את מסורת אבותיו, וכפי שכתב רש"י ומסכת חולין צא ע"א): "שבני יעקב שומרי מצות היו. דאף על פי שלא נתנה תורה, מקובלין היו מאבותיהם".

"ויצא יוסף על ארץ מצרים"

יוסף ניהל את כלכלת מצרים ביד רמה והשקיע מאמצים מרובים כדי להעמיד משגיחים וממונים ולהדריך אותם כיצד לנהוג, וכפי שכתב הנצי"ב: "ויצא יוסף וגו' - להתבונן על כל חלקי כל עיר ועיר ומחוז ומחוז ואנשיה, ולמנות שם משגיחים גדולים וקטנים, על פי ראות עיניו בעצמו, כאמור".

לאור דברי הנצי"ב נתאר בפסוק זה ובפסוקים הבאים (מו-מט) את השתדלותו הרבה של יוסף בניהול כלכלת מצרים:

יוסף השקיע מחשבה רבה בתכנון צבירת המזון ושמירתו, וגם עמל בפועל להצלחת המשימה. הוא נסע בכל רחבי מצרים, התבונן ובדק את הצרכים השונים הנדרשים בכל עיר ועיר, חיפש אחר פקידים ומשגיחים נאמנים ונבונים, חילק תפקידים, הדריך את האחראים ומצא דרכים לשמירת המזון, כמבואר ברש"י בפסוק מ"ח: "שבל ארץ וארץ מעמדת [שומרת] פירותיה, ונותנין בתבואה מעפר המקום, ומעמיד [שומר] את [על] התבואה מלירקב".

נאמר בפסוק נא: "ויקרא יוסף את שם הבכור מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנֵי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי" "נשני" - השכיחני.

יוסף קרא לבנו בשם מנשה, כדי להודות לה' שהשכיח ממנו שני דברים מצערים:

האחד - עמלו ועבודתו הקשה בבית פוטיפר, ובמיוחד שתיים עשרה השנים הקשות בהן היה נתון בבית האסורים.

השני - המריבות שהיו לו עם אחיו בהיותו בבית אביו.

נשאל: כיצד השכיח ה' מיוסף צרות אלו?
נסביר שה' העלה את יוסף לגדולה ונתן לו תפקיד חשוב ואחריות רבה, שהצריכה עבודה קשה כל שעות היום וכל ימות השבוע, עד שלא היה לו זמן פנוי לחשוב על צרותיו.

נאמר **בפסוק נב: "וְאֵת שֵׁם הַשְּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי"**

יוסף קרא לבנו השני בשם אפרים, כדי להודות לה' על שהרבה את זרעו ונתן לו שני בנים, וכן על כל הטובה שניתנה לו לאורך כל השנים בהן היה רחוק מבית אביו.

נציין את יראת השמים של יוסף, שהכיר בטוב ה', וידע להודות לה'. מידות אלו היו טבועות ביוסף, ולכן בחר לקרוא לבניו בשמות כאלו, כדי שכל קריאה בשמם, במשך כל שנותיהם, תהיה בה הודיה לה'. נדגיש את צדקותו של יוסף שלמרות ניתוקו מבית אביו שנים רבות, ולמרות חייו בסביבת המצרים עובדי האלילים, לא למד יוסף מדרכיהם הרעות ונשאר נאמן לאמונתו בה'.

תחילת שנות הרעב במצרים (פסוקים נג-נז)

נאמר **בפסוק נד: "וְתַחֲלִינָה שְׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב לְבֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף..."**
נאמר לילדים שההערכה של המצרים ליוסף גדלה כאשר ראו בפועל את התקיימות דבריו, בהגעת שנות הרעב לאחר שנות השבע, כפי שעולה מדברי בעל צרור המור: "להורות כי בשני הרעב נראו דבריו וחכמתו".

ובתחילת דבריו, בפסוק כ"ז, כתב: "כי [הגעת שנות] השבע, איננה ראייה נמורה לדבריו [לפתרון החלום של יוסף] לפי שאין מרגישים אותו האנשים, אבל בשני הרעב ניכר הדבר, כי כולם יראים וחרדים".

נאמר בפסוק נו: "וְהָרָעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר
בָּהֶם וַיִּשְׁבֶּר לְמִצְרַיִם..."

על פי דברי רבנו אברהם בן הרמב"ם שהבאנו לעיל (פסוק לג), על
חמלתו ורחמנותו של יוסף על המצרים, נאמר שיוסף שמח להיטיב
ולפדות את אנשי מצרים מהרעב, ועל כן פתח את האוצרות ומכר להם
תבואה.

נוסיף ונאמר, על פי דברי האברבנאל, שיוסף ציפה לראות את אחיו
שיגיעו אליו מארץ כנען כדי לקנות תבואה, וכך כתב: "וגם ליוסף ירווח
הדבר בתקנתו [יהיה לו רווח בכך שהופקד להיות אחראי על הבר]
שיבואו לפניו אחיו, כמו שהיה".

המסרים העולים מפרק מא

חלומות פרעה:

1. השגחת ה' - ה' נתן לפרעה חלומות כדי שיוסף יפתרם ויעלה לגדולה.
2. אהבת ה' ליוסף - ה' דאג להעלות את יוסף לגדולה.
3. הכרת הטוב - מהביקורת על שר המשקים שדיבר בבוז על יוסף.
4. כבוד המלכות - יוסף התגלח והחליף בגדיו לקראת בואו לפני מלך מצרים.

סיפור החלומות ליוסף ופתירתו אותם:

1. ענווה - יוסף תלה את חכמת פתרון החלומות בקדוש ברוך הוא ולא בעצמו.
2. יראת ה' - יוסף תלה את חכמתו בהשגחת ה' עליו.
3. גבורתו של יוסף - יוסף הזכיר את שם ה' בארמונו של פרעה ולא פחד ממלך מצרים ומעבדיו עובדי האלילים.
4. השתדלות ובטחון - יוסף הקשיב לכל מילה של פרעה וחשב על פתרון חלומותיו, על אף שבטח בה' שיתן לו חכמה.
5. אהבת ה' ליוסף - ה' נתן ליוסף חכמה וסייע לו לפתור את החלומות בצורה הטובה ביותר. במקביל נתן ה' בלב פרעה ובלב חכמיו להקשיב לו ולקבל את דבריו בשלמות, ומתוך כך העלהו לגדולה ועשהו מושל על מצרים.

התפעלות פרעה מיוסף ומינויו למושל מצרים:

1. **אחריותו הגדולה של יוסף** - יוסף הקדיש את כל זמנו וכוחו לתכנן את מערך צבירת התבואה במדינה, פיקח על כך מקרוב, בעוברו מעיר לעיר לבדוק את הנעשה עם הפקידים שמינה.
2. **הודאת יוסף לה'** - בקריאת שמות בניו הודה יוסף לה' על שהשכיח ממנו את צרותיו ועל שהפרהו בארץ מצרים.
3. **זכירת טובות ה' תמיד** - בקריאת שמות בניו התכוון יוסף לזכור את חסדי ה' אליו לאורך כל חייו.

תחילת שנות הרעב במצרים:

1. **הערכת המצרים ליוסף בעקבות התגשמות פתרון החלומות** - בהופעת שנות הרעב גדלה הכרת המצרים בגדלותו של יוסף.
2. **רצונו של יוסף להיטיב למצרים** - דאגתו והתמסרותו לכלכלת המצרים בתקופת הרעב.
3. **רצונו של יוסף להיטיב לאחיו** - יוסף העמיד את עצמו בראש חלוקת התבואה גם כדי שיוכל לראות בבוא אחיו.

פרק מב

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. ירדת אחי יוסף למצרים ופגישתם את יוסף
2. עליית האחים אל אביהם

ירדת אחי יוסף למצרים ופגישתם את יוסף

(פסוקים א-כה)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּרָא יַעֲקֹב בִּי יוֹשֵׁף בְּמִצְרַיִם..."

נסביר את הפסוק כפשוטו, שיעקב ראה שיש תבואה במצרים, כפי שתרגמו אונקלוס ויונתן בן עוזיאל.

המילה "וַיֵּרָא" באה כאן במשמעות של שמיעה, כפי שכתב האבן עזרא: "...ובן 'וירא יעקב' [שהכוונה לשמיעה], כי אחריו [בפסוק הבא] כתוב 'הנה שמעתי'".

לאור דבריו נוכל להסביר לילדים שפירוש המילה "וַיֵּרָא" הוא שהתבונן בשמועה שנאמרה לו.

נאמר בפסוק ב: "וַיֹּאמֶר הֲנֵה שָׁמַעְתִּי בִּי יוֹשֵׁף בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה..."

נסב את תשומת לבם של הילדים לאמירתו של יעקב לבניו "רְדוּ". כוונתו היתה לומר שיצאו מארץ ישראל וירדו למצרים, שכן ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.

נציין שההליכה בכיוון ההפוך, ההליכה לארץ ישראל, נקראת בלשון

התורה "עליה", כפי שנאמר למשל: "וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבֵיכֶם" (להלן, מד, יז).

ביטויים אלו - הירידה מארץ ישראל למצרים וכן העליה ממצרים לארץ ישראל - נזכרים פעמים רבות בפרשתנו ובפרשה הבאה. בהזדמנויות אלו נדבר על ההבחנה בין הביטויים ובכך ילמדו הילדים על מעלתה של ארץ ישראל.

נאמר בפסוק ג: "וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עִשָׂרָה לְשֹׁבֵר בָּרַ מִמִּצְרַיִם"

נשאל: האם ירדו האחים למצרים רק כדי לקנות תבואה? מדברי רש"י בשם חכמינו ז"ל אנו למדים שהיתה מטרה נוספת לירידתם, וכך כתב: "וירדו אחי יוסף - ולא כתב 'בני יעקב' [אלא 'אחי יוסף'], מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוז ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם".

לאור דברים אלו נדגיש את צערם של האחים וחרטתם על מכירת יוסף, וכן את קבלתם לעתיד בהחלטתם לתקן את החטא בכך שרצו להתנהג עם יוסף באחווה ולעשות הכל כדי לפדותו ולעבור ברחבי מצרים, לחפש בשווקים ובמלונות ולשאול עליו בכל מקום, על אף שהיו זרים בארץ).

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם צדקותם של בני יעקב ורצונם העז לתקן את חטא מכירת יוסף.

נאמר בפסוק ה: "וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֹׁבֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים..."

מהוספת המילים "בְּתוֹךְ הַבָּאִים" למדו חכמינו שהאחים הטמינו עצמם בין הבאים הרבים למצרים, כדברי החזקוני: "מטמיעין עצמן שלא יבירו בהן", ואף נכנסו למצרים בעשרה שערים, כל אחד בשער שונה, כדי לחפש את יוסף ברחבי ארץ מצרים, וכפי שכתב רש"י בפסוקים

י"ב-י"ג: "שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר... וכשביל אותו אחד שאיננו נתפזרו בעיר לבקשו".

נאמר בפסוקים ו-ז: "וְיוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ... וַיָּבֵאוּ אֶחָיו יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֹו אַפַּיִם אָרְצָה. וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַבֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת..."

כתב אור החיים: "פירושו: ראה [יוסף] אותם בראיית אחים [שנאמר 'וירא יוסף את אחיו'] והכיר אחוה להם [שנאמר 'וירא יוסף את אחיו'], אלא ש'אליהם' [שנאמר 'ויתנכר אליהם'] היה מתנכר".

לאור דברי אור החיים נדבר על שני צדדים ביחסו של יוסף לאחיו:

א. האהבה שחש יוסף לאחיו כשראה אותם ומחילתו להם על שמכרוהו. אהבתו זו של יוסף לאחיו באה לידי ביטוי בהמשך לאורך כל הפרשה וכאשר יוסף מרגיע אותם, ממלא להם את השקים בבר, משיב להם את כספם ומושיבם יחד עמו בסעודה, מוציא את שמעון מבית האסורים לאחר עליית האחים חזרה אל יעקב, דואג לצרכיו, ועוד). נוסף ונאמר שיוסף חיכה לרגע בו יוכל להתוודע אל אחיו, לנשקם ולחבקם, כפי שעשה לבסוף.

ב. התנכרות יוסף אל אחיו ודיבורו עמם דברים קשים. יוסף נהג כך כדי שלא יחשבו שהוא יוסף, וכפי שכתב הרד"ק: "וכל זה להוציא מלבם שלא יחשבו כי הוא יוסף".

לשאלת סיבת התנכרותו של יוסף לאחים ואי התגלותו לפניהם כאחיהם, מובאים במפרשים הסברים שונים. נציין שלושה מהם:

א. הרמב"ן כתב שיוסף הבין שהחלומות שחלם היו מאת ה' ועליו מוטל להגשים, ועל כן לא התוודע לאחיו, כדי שיוכל להגשים את חלומותיו לפי הסדר. וכך כתב:

"כי בראות יוסף את אחיו משתחווים לו, וזכר כל החלומות אשר חלם להם, וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת [שהרי בחלום הראשון ראה את כל אחיו משתחווים לו, וכעת בנימין

היה חסר, ואם כן חלום זה לא התקיים]... וכיון שלא ראה את בנימין חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה, ועל בן לא רצה להגיד להם 'אני יוסף אחיכם'... כי היה אביו בא מיד בלא ספק... אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת".

ב. הרלב"ג כתב שיוסף לא רצה להרע לאחיו, והסיבה שהתנכר אליהם היה מפני דאגתו לשלום אחיו בנימין, שחשש שמא אחיו יפגעו בבנימין חלילה כשם שפגעו בו, ועל כן רצה לבדוק את יחס האחים לבנימין. וכך כתב:

"ולזה תמצא שבנפול אחי יוסף בידו, לא שילם להם רעה תחת הרע אשר גמלוהו, אבל [אלא] השגיח בהם וכלכל אותם... ואמנם הכאיב להם מעט בראשית [בתחילת פגישתו עמם] וכדי שיתבאר לו איך מנהגם עם אחיו בנימין, שאם היו שונאים אותו ומתנכלים להמיתו כמו שנהגו עמו [עם יוסף], היה לוקח בזה [מטכס] עצה להפרידו מהם ולהצילו מידם".

ג. האברבנאל כתב שיוסף חשש שמא אחיו ישובו ויקנאו בו כפי שקינאו בו בעת שהיה בבית אביו, ואם יתוודע אליהם, הם עלולים להורגו, לכן בדק את התנהגותם. וכך כתב:

"אבל נסתפק לו בזה, אולי יקנאו בו אחיו פעם שנית ויחשבו להרגו כאשר עשו בראשונה... ומפני הספקות ראה בדרך הזה להביאם בנסיון לדעת אם בכ"ב שנה שלא ראה אותם שינו את תכונותיהם, ואם נתחרטו ממה שעשו בנגדו".

אנו נסביר, שיוסף לא רצה להרע לאחיו, אולם חשש שמא יפגעו בבנימין אחיו, שגם הוא מבניה של רחל (כהסבר הרלב"ג), או שמא יקנאו בו שנית ואף ירצו לפגוע בו חלילה (כהסבר האברבנאל).

את הסברו של הרמב"ן לא נביא, שכן על דבריו קשה: מדוע הרגיש יוסף שקיום החלומות מוטל עליו, הרי אלו חשבונות של שמים? שאלה

זו שאל בעל "עקדת יצחק". בגיל בוגר יותר נוכל להביא את דברי הרמב"ן ולהתמודד עם שאלה זו.

נאמר בפסוק ח: "וַיִּבֶר יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ"

לשאלה, מדוע יוסף הכיר את אחיו והם לא הכירוהו, נביא שני הסברים:

רש"י על פי חכמינו ז"ל: "לפי שהניחם חתומי זקן".

כלומר האחים לא השתנו במראה פניהם באופן משמעותי, אך יוסף השתנה, שכן כשנמכר - בגיל שבע עשרה - לא היה לו זקן, וכעת גידל זקן.

רד"ק כתב:

"שראוהו בגדולה, והיה רחוק בעיניהם מאד שיהיה הוא יוסף, שמכרוהו לעבד והוא אדון לכל מצרים, ואמרו בלכם, אף על פי שצורתו דומה ליוסף, הרבה בני אדם דומה צורה זה לזה בקצת, לפיכך יצא מלבם שיהיה הוא יוסף".

כלומר האחים לא חשבו כלל על אפשרות כזו, שאחיהם יוסף, שמכרוהו לעבד, עלה לגדולה כה רמה וכעת הוא מושל על הממלכה הגדולה של מצרים.

נאמר בפסוק ט: "...וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מִרְגְּלִים אַתֶּם..."

לפי פירושיהם של הרלב"ג והאברבנאל, שיוסף רצה לבדוק את יחס האחים אל בנימין ואליו, נסביר שיוסף האשים את אחיו באשמת ריגול כדי לבחון את יחסם זה.

נאמר בפסוק יב: "...לֹא בִּי עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאֶתֶם לְרֹאוֹת"

"עֲרֹת הָאָרֶץ" - מקומות מסתור, וכפי שכתב אבן עזרא: "לראות סוד הארץ".

ומפני מה טען יוסף כנגד האחים שבאו לראות את מקומות המסתור בארץ?

כתב רש"י: "שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר, למה לא נכנסתם בשער אחד?"

נאמר בפסוק יג: "וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי עֶבְדֵיךָ אֲחִים אֲנַחְנוּ... וְהִנֵּה הֶקְטָן אֶת אֲבֵינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינָנוּ"

כתב רש"י: "ובשביל אותו אחד [יוסף] שאיננו, נתפורנו בעיר לבקשו".
נוסיף גם את הדו-שיח שהתנהל בין יוסף לאחים, כמובא ברש"י בפסוק הבא:

"אמר להם: 'ואילו מצאתם אותי, ויפסקו [יקבעו] עליכם ממון הרבה [לפדיונו], תפרוהו? אמרו לו: 'הן'. אמר להם: 'ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו?'. אמרו: 'לכן באנו להרוג או ליהרג'. אמר להם: 'הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם'..."

כלומר יוסף חתר לשאלה האחרונה, לדעת מה מוכנים אחיו לעשות בעד שחרור אחיהם, ושמע שהם מוכנים למסור את נפשם למענו. למרות תשובתם, הוא המשיך להאשים, כדי לבחון עד כמה כנים דבריהם.

בדרך כלל אנו משתדלים לפרש את הפסוק כפשוטו. למרות זאת נביא דרשה זו כיון שהיא מוסיפה חוליה המסייעת לנו להבין את הקשר בין תשובת האחים להאשמתו של יוסף, ואין בה סתירה לפשוטו של מקרא. יתרה מזאת, בהסבר זה נהיה נאמנים לדברי חכמינו ז"ל בהם מודגשת צדקותם של האחים שהתחרטו על חטאם עד כדי מסירות נפש להצלת אחיהם.

נאמר בפסוק טו: "בְּזֹאת תִּבְחָנוּ חַי פְּרָעָה אִם תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם בָּבוֹא אֲחֵיכֶם הֶקְטָן הִנֵּה"

נסביר שיוסף אילץ את אחיו להביא את בנימין, כי אהב אותו מאוד

ורצה לראות אותו אחרי כל השנים שעברו מאז ראו זה את זה, וכן מפני שדאג לו ורצה לבדוק את יחסם של האחים אליו.

נאמר בפסוק יז: **וַיֹּאסֶף אֶתְּם אֶל מִשְׁמֶר שְׁלֹשֶׁת יָמִים**

יוסף הכניסם למשמר כדי לבדוק את תגובתם, האם כשהיו בצרה יפשטו במעשיהם ויתחרטו על חטאם, כפי שכתב אור החיים בפסוק ז': **"גם לבחון בהם באמצעות המתנגלגל, לידע מחשבתם אליו באותו מצב, ונתגלה לו כי מתחרטים הם על אשר כבר עשוהו, ולחטא יחשבוהו"**.

במקביל נציין את אהבתו של יוסף לאחיו ואת זהירותו מלפגוע בהם, כדברי הרד"ק: **"ויאסף – ציער אותם בלא הפסד גופם וממונם"**. יחד עם זאת נציין את דאגתו להרגיעם, באמרו: **"זאת עשו וחייו את האלקים אני ירא"**.

נאמר בפסוק כא: **וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת**

נדגיש פסוק זה וניתן לו מקום חשוב, מפני שהוא מלמד על תשובת האחים. נוכל לעשות זאת על ידי שינון הפסוק, כתיבתו במחברת וכדו'.

נאמר בפסוק כד: **וַיֹּסֵב מַעְלֵיהֶם וַיִּבְךְּ...**

כתב רש"י: **"ויבך – לפי ששמע שהיו מתחרטין"**.

הספורנו כתב: **"ויבך – כאשר ראה בצרתם"**.

והנצי"ב כתב: **"מרוז חמלה"**.

לאור דבריהם נאמר ששני דברים הביאו את יוסף להתרגשות עד בכי:

האחד – ששמע שהאחים מתחרטים על מכירתו.

השני – שראה את אחיו מצטערים.

נוכל להעלות שאלה לדיון: מדוע לא התוודע יוסף אל אחיו מיד כשראה שהם מתחרטים על מכירתו? ישנן כמה תשובות אפשריות. אנו נדגיש לילדים, שיוסף רצה לבחון את אחיו עד שיהיה בטוח לגמרי שיחסם אליו ואל בנימין השתנה.

"וַיִּקַּח מֵאֵתָם אֶת שְׁמֵעוֹן"

נסביר **כרש"י** (בפירושו השני), שיוסף בחר לאסור את שמעון בבית האסירים כי הכיר את גבורתו הגדולה שהתגלתה בשעה שהרג עם לוי את אנשי שכם, ופחד ממנו: **"נתבוון יוסף להפרידו מלוי, שמא יתייעצו שניהם להרוג אותו"**.

"וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם"

כתב **רש"י** בשם חכמינו ז"ל בבראשית רבה: **"לא אסרו אלא לעיניהם, וכיון שיצאו [הלכו האחים] – הוציאו והאבילו והשקו"**.

לאור דבריו נדבר עם הילדים על צדקותו הרבה של יוסף שסלח לאחיו, ולא רק שלא הענישם אלא אף התנהג עמם באהבה ובכבוד. באופן מיוחד ניכרת צדקותו ביחסו הטוב לשמעון, שכן הוא זה שזים את השלכתו לבור, כפי שהבאנו לעיל.

בדברים אלו נדגיש לילדים את גדולתו של יוסף, ואת הדרשה הנדרשת מן האדם לסלוח לזולת, גם אם קשה הדבר.

נאמר **בפסוק כה**: **"וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת בְּלִיָּהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב בְּסִפְיָהֶם אִישׁ אֶל שְׁקוֹ וְלִתֵּת לָהֶם צִדָּה לְדַרְךָ..."**

גם פסוק זה מגלה את גודל אהבתו של יוסף לאחיו ואת הסליחה שסלח להם בלב שלם, בכך שצויה להיטיב עמם ככל האפשר.

עלייתם של האחים אל אביהם (פסוקים כו-לח)

נאמר בפסוק כח: "וַיֹּאמֶר אֶל אָחִיו הַיּוֹשֵׁב בְּסֻפֵי וְגַם הִנֵּה בְּאֶמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מַה זֹאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ"

נסביר את אמירתם של האחים כאן כאמירתם בבית המשמר (פסוק כא): "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִּים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת".

נאמר שכשם שלפני כן האחים קיבלו עליהם את הדין והאשימו את עצמם, אף כאן היתה אמירתם מתוך הכרה בכך שהם אשמים, אלא שלא הבינו לשם מה הביא עליהם ה' חרדה כה גדולה ומה עליהם לעשות. כך עולה מדברי רבנו בחיי: "עשה אלקים לנו כמדתנו".

ברוח זו כתב גם בעל הכתב והקבלה: "ומיד שמו על לבם שאין זה מקרה אלא מאת ה' היתה זאת להפרע מהם... וכמו שהצדיקו עליהם את הדין בתחילה באמרם 'אבל אשמים אנחנו על אחינו'".

בפסוקים ל'-ל"ד מספרים האחים ליעקב על הקורות אותם במצרים. לאחר תגובתו של יעקב, בפסוק ל"ו, מופיעים דברי ראובן.

נאמר בפסוק לז: "וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בְנֵי תָמִית אִם לֹא אֲבִיאָנּוּ אֵלֶיךָ..."

נשאל על דברי ראובן: כיצד העלה ראובן על דעתו לוותר על שני בניו?

נסביר שראובן לא התכוון, חלילה, לוותר על בניו, אלא שכוונתו היתה שבאותה מידה שיעשה הכל כדי שלא ימותו בניו, כך לא יאפשר בשום אופן לפגוע בבנימין.

המסרים העולים מפרק מב

ירידת אחי יוסף למצרים ופגישתם:

1. מעלת ארץ ישראל - התורה מכנה את ההליכה לארץ ישראל 'עליה' ואת ההליכה ממנה 'ירידה'.
2. צדקותם של בני יעקב - בני יעקב התחרטו על המכירה והיו נכונים לעשות הכל כדי לפדות את יוסף אחיהם.
3. אהבת יוסף לבנימין - יוסף בדק את אחיו בכל מיני דרכים כדי לדעת מה יחסם לבנימין, ולפי זה תכנן לפעול ולעזור לו.
4. צדקותו של יוסף - יוסף לא התנקם באחיו כאשר הגיעו אליו, אדרבה הוא הרגיעם ונתן להם צידה, מילא את כליהם בתבואה ואף החזיר את כספם.
5. חשיבות הסליחה - יוסף סלח לשמעון, על אף שהוא הציע למוכרו ואף האכילו והשקהו.
6. יראת ה' של האחים - האחים הבינו שהצרה שבאה עליהם היא תולדה של חטאם בהשלכת יוסף לבור ומכירתו.

עליית האחים אל יעקב אביהם:

יראת ה' של האחים - האחים הבינו שכל מה שעובר עליהם הוא מאת ה'.

פרק מג

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. דברי יהודה והסכמת יעקב לשלוח את בנימין
2. ירדת האחים למצרים והבאתם לבית יוסף
3. פגישת יוסף ובנימין וסעודת יוסף עם אחיו

דברי יהודה והסכמת יעקב לשלוח את בנימין

(פסוקים א-יד)

נאמר בפסוק ב: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֵאכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר..."

כתב רש"י: "יהודה אמר להם: 'המתינו לזקן [ליעקב] עד שתכלה פת מן הבית'."

נציין את חכמתו של יהודה, שהבין שרק הטענה כי מדובר במצב של פיקוח נפש מפני הרעב תביא את יעקב להסכים לשלוח את בנימין, ולכן אמר לאחים להמתין עד שיגמר האוכל, ורק אז אמר לאביו את דבריו.

נאמר בפסוק ח: "שְׁלַחָה הִנְעַר אֶתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָה וְנַחֲתָה וְלֹא נָמוּת..."

נסביר כרש"י: "ולא נמות - ברעב, בנימין ספק יתפש [על ידי המצרים] ספק לא יתפש, ואנו כולנו מתים ברעב אם לא נלך, מוטב שתניה את הספק [סכנתו של בנימין] ותתפוש את הודאי [שלא נמות כולנו ברעב]".

נאמר בפסוק ט: "אֲנֹכִי אֶעְרְבֶנּוּ מִיַּד הַתְּבַקֶּשְׁנוּ אִם לֹא הִבִּיאֲתוּ אֵלַיךְ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטַאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים"

דברי יהודה והסכמת יעקב לשלוח את בנימין

נדגיש לילדים את נכונותו הרבה של יהודה לשמור על בנימין אחיו, כפי שכתב הבכור שור: "אנכי אערבנו - שאשים נפשי ועיני עליו לשומרו: מחמה, ומצינה [קור], ומחיות רעות, ומליסמים [שודדים]. אמסור נפשי עליו וכל מצדקי דאית לי למעבר אעשה בשכילו, בכל מאמצני כוחי".

נשאל את הילדים: מדוע יהודה לקח על עצמו אחריות כה גדולה, יותר משאר האחים?

נשמע את תשובותיהם ולאחר מכן נדגיש שני דברים:

א. יהודה ידע שאביו סומך עליו כי הוא הגיבור שבאחים.

ב. יהודה זכר את חטאו - הוא היה זה שהציע למכור את יוסף - ולכן רצה לתקן חטא זה על ידי שמירתו היתרה על בנימין אחיו הצעיר של יוסף.

נאמר שיהודה היה מוכן אף להלחם בעד בנימין, כפי שכתב האלשיך: "מידי תבקשנו - שאלחם עמו [עם המושל] בכוחי הגדול בידי".

נאמר בפסוק י: "כִּי לֹא־הִתְמַקְּהֵנוּ כִּי עֲתָה שָׁבְנוּ זֶה פְּעָמַיִם"

כלומר אם לא היינו מתעכבים זמן כה רב בביתנו כבר היינו מספיקים ללכת למצרים ולשוב פעמיים.

מדברים אלו משתמע שהאחים המתינו בבית אביהם זמן רב. מכך אנו למדים על צדקותם של האחים שנזהרו מאוד בכבוד אביהם, כפי שכתב רבנו חננאל: "למדך הכתוב שדחקו [צמצמו] עצמן במאכל, ולא הטיחו דברים [האשימו] כלפי אביהם, עד שנתרצה מעצמו [לשלוח את בנימין], לפי שכבוד גדול היו נוהגים בו".

בלימוד זה נדגיש את צדקותם של האחים ואת מעלת כיבוד אב שהיתה בהם.

בהמשך דבריו שם כתב רבנו חננאל:

"וכיון שנתרצה, השיאם [נתן יעקב להם] עצה בחמשה דברים:
האחד - 'הורידו לאיש מנחה'. השני - 'וכסף משנה קחו בידכם'.
השלישי - 'ואת הכסף המושב כפי אמתחותיכם תשיבו בידכם',
אולי הממונה על הבית שכחו בשוגג... הרביעי - 'ואת אחיכם קחו'.
החמישי - תפילה ('ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש')..."

נאמר בפסוק יא: "ויאמר אלהים ישראל אביהם... קחו מזמרת הארץ
פקליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש..."

כתב רש"י: "מזמרת הארץ - מתורגם 'מדשבח בארעא', שהכל מזמרים
עליו כשהוא בא לעולם".

כלומר יעקב אמר לאחים שיקחו עמם מהפירות המשובחים של
הארץ, פירות שכל מי שאוכל מהם שר ומהלל, ולכן הם מכונים "זמרת
הארץ".

בדברים אלו נגדיל בעיני הילדים את שבת ארץ ישראל ופירותיה.

נאמר בפסוק יד: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש..."

כתב רש"י: "מעשה אינכם חסרים כלום אלא תפילה, הריני מתפלל
עליכם".

נאמר שיעקב הקדים לתפילתו את הפעולות המעשיות - הכנת
המנחה, לקיחת כסף המשנה ולקיחת בנימין. מכך אנו למדים שעל
האדם להשתדל תחילה השתדלות מעשית ורק אחר כך לפנות אל ה'
בתפילה.

נזכיר לילדים שכך נהג יעקב גם בפגישתו עם עשו בשובו מחרו,
שתחילה הכין עצמו למלחמה, ורק לאחר מכן התפלל.

ירידת האחים למצרים והבאתם לבית יוסף

(פסוקים טו-כה)

בפסוקים ט"ו-כ"ה מספרת התורה על ירידת האחים עם בנימין למצרים והבאתו לבית יוסף. דרך זו היתה ללא ספק מלווה בחששות גדולים, בתחושה של מתח רב ובתפילות לשובם בשלום.

נאמר בפסוק כג: "וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם לְכֶם אֵל תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵלֵהֶי אָבִיכֶם נָתַן לְכֶם מִטְמוֹן..."

בפסוק זה נציין את צדקותו של יוסף, שחינך את אנשי ביתו לאמונה ולקריאה בשם ה', עד שאפילו "האיש אשר על בית יוסף" מזכיר את שם ה'.

חכמינו ז"ל (בראשית רבה צא, ו) דרשו ש"האיש אשר על בית יוסף" זהו מנשה, בנו של יוסף. מכך עולה שיוסף חינך את בניו לאמונה בהשגחת ה' ולקריאה בשם ה'.

"וַיִּצְא אֱלֹהִים אֶת שְׁמֵעוֹן"

נוכל לומר לילדים שהאחים פגשו את שמעון וראו שהוא במצב טוב, בריא ושלם, לא כפי שנראה אדם שישב בכלא זמן ממושך. מן הסתם שמעון סיפר לאחיו על היחס הטוב שנתן לו יוסף לאחר שהלכו, ששחררו מבית המשמר, האכילהו והשקהו, כפי שראינו לעיל.

פגישת יוסף ובנימין וסעודת יוסף עם אחיו

(פסוקים כו-לד)

נאמר בפסוק כז: "וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשֵׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשֵׁלוֹם אָבִיכֶם הַזֶּה...". נדגיש את דאגתו של יוסף ליעקב אביו, ונאמר, שבמשך כל אותן השנים בהן היה במצרים לא הפסיק יוסף לדאוג לאביו ולחשוב עליו.

נסב את תשומת לבם של הילדים לכך שיוסף שאל קודם בשלום אחיו ורק אחר כך בשלום אביו, ונשאל: הרי יוסף כיבד מאוד את אביו ותמיד שאל בשלומו, ומדוע הקדים לשאול בשלום הבנים?

נביא את תשובתו של **אור החיים**: "מתחילה שאל בשלומם, כי הוא מהמוסר להקדים לשלום את אשר לפניו... ואחר כך שאל על אשר איננו שם..."

נאמר **בפסוק כח**: "וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם לְעִבְדְּךָ לְאֶבְיֵנוּ עוֹדְנֵנוּ חַי וְקָדוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ" נציין שכאן התקיים חלומו הראשון של יוסף, שאחד עשר האחים (אלומות) משתחווים לו, שהרי בפעם זו אף בנימין השתחוה עמו, וכפי שכתב **רבנו אברהם בן הרמב"ם**: "כאן [התקיים] פתרון [חלום יוסף]... לפי שבנימין היה עמהם והשתחוה כולם יחד".

נאמר **בפסוק כט**: "וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת בְּנֵימִין אָחִיו בֶּן אָמוֹ..."

נציין שיוסף חיכה רבות לרגע זה, בו יפגוש את בנימין אחיו האהוב וידבר עמו.

נביא את דברי **רש"י** על הפסוק הבא:

"שאלו [יוסף]: יש לך אח מאם? אמר לו [בנימין]: אח היה לי ואיני יודע היכן הוא. [שאלו יוסף]: יש לך בנים? אמר לו: יש לי עשרה. אמר לו: ומה שמם? אמר לו: בלע ובכר וגו'. אמר לו: מה מיבן של שמות הללו? אמר לו: כולם על שם אחי [יוסף] והצרות אשר מצאוהו: בלע - שנבלע לבין האומות, בכר - שהיה בכור לאימי, אשבל - ששבאו אל, גרא - שנתגייר באכסניא, ונעמן - שהיה נעים ביותר, אחי וראש - אחי וראשי היה, מופים - מפי אבי למד, וחופים - שלא ראה הופתי ולא ראיתי אני חופתי, וארד - שירד לבין האומות. מיד נכמרו רחמיו [של יוסף]."

"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יַחְנֵךְ בְּנִי"

נפרש את המילה "יַחְנֵךְ" - ירחם עליך, כפי שתרגם **אונקלוס**: "יתרחם עלך".

נאמר בפסוק ל: "וַיִּמְהַר יוֹסֵף בֵּי נִכְמָרוֹ רַחֲמָיו אֶל אָחָיו וַיִּבְקֶשׂ לִבְכוֹת..."
 יוסף התרגש מאוד מפגישתו עם בנימין לאחר שנים כה רבות ומשיחתו עמו, התרגשות שבאה לידי ביטוי במילים "נִכְמָרוֹ רַחֲמָיו", וכך פירשם רש"י: "נתחממו", ואבן עזרא כתב: "בערו ויקדו".

נאמר בפסוק לא: "וַיִּרְחֵץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפֵּק..."

נסביר שיוסף התאפק גם כעת ועדיין לא גילה לבנימין ולשאר האחים שהוא יוסף, כיון שרצה לבדוק באופן ברור את יחסם של האחים לבנימין, וממילא את יחסם אליו.

נאמר בפסוק לג: "וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר בְּבִכְרָתוֹ... וַיִּתְמָהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ"

כתב הרשב"ם: "וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו - ציוה יוסף להושיבם כך".
 האחים הופתעו מאוד בשעה שיוסף סידרם לפי סדר הולדתם, אולם לא העלו על דעתם שמושל מצרים שמסדרם כעת זהו יוסף אחיהם.

נאמר בפסוק לד: "וַיֵּשֶׂא מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם"

יוסף הושיב את אחיו עמו בסעודה ונתן לכל אחד מנה משלו.
 יחסו הטוב של יוסף לאחיו מלמד על צדקותו הרבה - הוא סלח לאחיו בלב שלם ולא נותרה בלבו כל שנאה עליהם.

"וַיִּתְּרַב מִשָּׂאת בְּנֵימִן מִמִּשָּׂאת כָּל חָמֵשׁ יָדוֹת"

נעלה את השאלה: מדוע נתן יוסף לבנימין חמש מנות ולא חשש שהאחים יקנאו בבנימין, כפי שקינאו בו כאשר יעקב עשה לו כתונת פסים?

נבאר על פי הספורנו, שהטעם שנתן לבנימין פי חמש הוא כדי "לראות אם יקנאו בו", שהרי כפי שהסברנו מאז שהגיעו האחים ליוסף, הוא בדק את יחס אחיו אליו ואל בנימין.

נשאל: האם קינאו האחים בבנימין על היחס המיוחד שקיבל?
נאמר שלא רק שלא קינאו בבנימין אלא אף שמחו על היחס הטוב
שקיבל, שהרי לקחוהו מיעקב בערבית וקיבלו על עצמם לשמור עליו
מכל משמר.

יוסף שמח לראות את עמידתם של אחיו בניסיון. האחים גילו יחס
של אחריות וערבות אחד כלפי השני.

"וַיִּשְׂתּוּ וַיִּשְׁבְּרוּ עִמּוֹ"

כתב רש"י: "ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין, ואותו היום
שתו".

לאור דבריו נדבר על צדקותם של האחים שלא שתו יין במשך
עשרים השנים שעברו מאז שמכרו את יוסף ועד עתה, דבר המעיד על
הצער הגדול שהצטערו בעקבות המכירה ועל החרטה הגדולה
שהתחרטו על מעשה זה.

בסעודה זו, עם יוסף, הסכימו האחים לשתות יין, משום שאין לסרב
למלך (ילקוט מעם לועז) או כדי שלא יחשוד בהם יוסף שיש משהו שהם
מסתירים (שפתי חכמים).

נדבר גם על צדקותו של יוסף, שאף הוא לא שתה יין במשך עשרים
השנים, מפני צערו הרב על שהתנתק מאביו ומאחיו ומפני שידע שאביו
בצער גדול.

המסרים העולים מפרק מג

דברי יהודה והסכמת יעקב לשלוח את בנימין:

1. אחריותו של יהודה - יהודה קיבל על עצמו להיות ערב על חייו של בנימין ולשומרו מכל משמר.
2. כיבוד הורים - בני יעקב דחקו עצמם במאכל ולא לחצו על אביהם על שמונע מבנימין לרדת למצרים.
3. מעלת פירות ארץ ישראל - מציווי יעקב לקחת מפירות הארץ שכולם מהללים אותם.
4. השתדלות ותפילה - מציווי של יעקב לבניו לקחת את כסף המשנה, את המנחה ואת בנימין, ויחד עם זאת התפלל עליהם לפני ה'.

ירידת האחים למצרים והבאתם לבית יוסף:

- צדקותו של יוסף - יוסף חינך את בניו ואת בני ביתו ששם ה' יהיה שגור בפייהם.

פגישת יוסף ובנימין וסעודת יוסף עם אחיו:

1. דאגת יוסף לאביו - יוסף שאל בשלום אביו בכל הזדמנות שנקרתה לפניו.
2. אהבת בנימין ליוסף - בנימין קרא לבניו על שם המאורעות שקרו ליוסף.
3. צדקותו של יוסף - יוסף הושיב את אחיו בסעודה יחד עמו, שלח להם מנות ונתן להם יין.

4. צדקותם של האחים לאורך כל השנים - האחים לא שתו יין במשך עשרים שנה, מפני צערם על חטא מכירת יוסף.
5. צדקותו של יוסף לאורך כל השנים - יוסף לא שתה יין במשך עשרים שנה.

פרק מד

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. שימת הגביע באמתחת בנימין ומציאתו
2. חזרת האחים למצרים ושיחת יהודה ויוסף

שימת הגביע באמתחת בנימין ומציאתו (פסוקים א-יב)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לְאמֹר מַלֵּא אֶת אֲמַתְחַת הָאֲנָשִׁים אֶכֶל כְּאֲשֶׁר יוּכְלוֹן שְׂאֵת..."

נסב את תשומת לבם של הילדים למילים "כְּאֲשֶׁר יוּכְלוֹן שְׂאֵת", המהוות תוספת לנאמר לעיל כאשר שבו האחים בפעם הראשונה ממצרים: "וַיִּמְלֵאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּרֶ" (מב, כה), מילים המעצימות את דאגתו של יוסף לאחיו.

נוסיף ונאמר שיוסף מלא את שקי אחיו בכמות גדולה יותר ממה שהיה ראוי למלא בתמורה לכסף ששלמו, וכדברי הרמב"ן: "יותר מן המגיע להם בכסף אשר הביאו לו".

נאמר בפסוק ב: "וְאֵת גְּבִיעֵי גְבִיעַ הַכֶּסֶף תִּשִּׂים בְּפִי אֲמַתְחַת הַקְּטָן..."

כאמור יוסף דאג לגורלו של בנימין, שמא יש לאחים כלפיו שנאה, כפי שכתבו הרמב"ן והרלב"ג, ועל כן עשה ניסיון זה כדי לבדוק עד היכן מגיעה אהבת האחים לבנימין.

וכך כתב הרמב"ן (מב, ח):

"גם הענין השני שעשה להם כגביע, לא שתהיה כוונתו לצערם, אבל חשב אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו... ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימין, אולי ישלחו בו ידם, עד בדקו אותם באהבתו".

והרלב"ג כתב:

"ואמנם הכאיב להם מעט כראשית הענין כדי שתשלם לו הידיעה בשלום אביו ואחיו בנימין, וכדי שיתנאר לו איך מנהגם עם אחיו בנימין, שאם היו שונאים אותו ומתנכלים להמיתו כמו שנהגו עמו [עם יוסף] היה לוקח בזה עצה להפרידו מהם ולהצילו מידם... והנה השתדל יוסף להעליל על אחיו בנימין לבחון איך היה מנהג אחיו עמו. רצונו לומר, אם הם שונאים אותו ויעזבוהו וילכו או אם יאהבוהו וישתדלו בהצלתו כפי היכולת".

נוסיף ונאמר, לאור דברי האברבנאל שהבאנו לעיל, שיוסף גם רצה לבדוק את יחס האחים אליו דרך יחסם לבנימין, שאם יעזרו לו ולא יעזבוהו, על אף שהוא מבניה של רחל, יהיה הדבר סימן שגם אליו יתייחסו כך.

"וַיַּעַשׂ כְּדַבַּר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר"

כתב הנצי"ב: "ללמד שקשה היה עליו [לממונה על בית יוסף] הדבר למלאות, ואולי לא גילה יוסף סודו ומעמו... על כן הוצרך יוסף לצוות בגזירה שלא יעבור על דבריו ולא יתקשה לו".

על פי דבריו נאמר, שלממונה על ביתו של יוסף היה קשה לקיים את דבר יוסף ולהפתיע את בני יעקב, אך הוא עשה כמצוות אדונו.

נאמר בפסוקים ז-ט: "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לְמָה יְדַבֵּר אֲדָנִי כְּדָבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשׂוֹת כְּדָבָר הַזֶּה... אֲשֶׁר יִמְצָא אֹתוֹ מְעַבְדֶּיךָ וּמֵת..."

נציין את יושרם של האחים ואת האמון הרב שרחשו זה לזה. כל אחד מהם היה בטוח שאף אחד מאחיו לא יעשה דבר כזה.

נאמר בפסוק יב: **וַיִּחַפֵּשׂ בַגְּדוֹל הַחֵל וּבִקְטָן פְּלֵה וַיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּאֶמְתַּחַת בְּנִימִן**

נתאר לילדים את הרגע הקשה בו נמצא הגביע בשקו של בנימין, ונאמר שלרגע זה רצה יוסף להגיע, רגע של מבחן גדול לאחים - האם יאשימו את בנימין בגניבה ויעזבוהו או לא?

חזרת האחים למצרים ושיחת יהודה ויוסף (פסוקים יג-יז)

נאמר בפסוק יג: **וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֻמְרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה**

פסוק זה והפסוקים שאחריו מלמדים על נכונותם הגדולה של האחים לדאוג לבנימין אחיהם. הם היו מוכנים לשוב עמו למצרים, דבר הכרוך בטרחה רבה ובסכנה, וכן היו מוכנים להיות כולם עבדים ליוסף, דבר המלמד כי עשו תשובה גמורה על חטא המכירה.

נתאר לילדים את שיבתם של האחים עם בנימין למצרים, ואת הרגשת הביטחון שהיתה לבנימין בשעה שראה שלא יעזבוהו ויעשו הכל כדי לדאוג לו.

נאמר בפסוק טז: **וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מֶה נֹאמֵר לְאֲדֹנָי מֶה נִדְבָר וּמֶה נִצְטָדֵק הָאֱלֹקִים מִצָּא אֶת עֹן עֲבָדֶיךָ...**

בדברים אלו מתכוון יהודה לחטא מכירת יוסף. האחים הבינו שבגלל חטא זה נגרם להם כל צערם, והתחרטו על מעשיהם, כפי שאמרו חכמינו ז"ל **בבראשית רבה** (צב, ט. הובא ברש"י כאן): **"יודעים אנו שלא**

סרחנו, אבל מאת המקום היתה להביא לנו זאת, מצא בעל חוב [ה'] לגבות חובו [לגבות את החוב על החטא שלנו, חטא מכירת יוסף]."

נאמר בפסוק יז: "וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבְיַע בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד וְאַתֶּם עֲלֹו לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם"

נסביר שיוסף הביא את אחיו לשלב האחרון של הניסיון. אמנם הוא ראה שהם אוהבים את בנימין אחיהם ואינם עוזבים אותו בעת צרתו, אך הוא רצה לראות מה יעשו כאשר ישחרר אותם וישאיר בידו את ה"אשם" - האם ימסרו נפשם על אחיהם?

המסרים העולים מפרק מד

שימת הגביע באמתחת בנימין ומציאתו:

1. אהבת יוסף לאחיו - יוסף ציוה למלא את שקי אחיו עד כמה שניתן.
2. אהבת יוסף לבנימין - יוסף שם את הגביע באמתחת בנימין מתוך דאגה לשלומו, כדי לבדוק את יחס האחים אליו.

חזרת האחים למצרים ושיחת יהודה ויוסף:

1. תשובת האחים - כאשר נמצא הגביע באמתחת בנימין, לא עזבוהו האחים, אלא הלכו עמו והיו נכונים לעשות הכל כדי לשחררו.
2. יראת ה' של יהודה ואחיו - יהודה אמר שהצרה באה עליהם על ידי ה', בגלל חטאם.

סיכום פרשת מקץ

הקדוש ברוך הוא, גדול העצה ורב העלילה, באהבתו את יוסף ואת בית יעקב כולו, נתן בלב מלך מצרים חלומות שאף אחד מכל חכמיו לא ידע לפותרם, כדי שיבוא יוסף ויפתרם ויעלה לגדולה.

יוסף עמד באומץ ודיבר לפני מלך מצרים ולפני כל חכמיו, ובענווה גדולה הודיע שחכמתו אינה משלו אלא מאת ה'. חכמתו של יוסף בפתרון החלומות בטוב טעם ודעת, הפתיעה את מלך מצרים ואת כל חכמיו, עד שפרעה הודה שמאת ה' היתה זאת.

כבוד גדול עשה המלך המצרי ליוסף ומינהו למושל על כל ארצו. יוסף ניהל את כלכלת מצרים בחריצות רבה ומתוך אחריות גדולה בכל שנות השובע.

בשנות הרעב נוצרה הזדמנות לבני יעקב, שהתחרטו על מכירת יוסף, לרדת למצרים ולחפש את אחיהם, שכל כך חיכו לפדותו. אף יוסף חיכה לאחיו ושמח מאוד בבואם. הוא דאג לצרכיהם, אך התאפק והתגבר על רצונו להתוודע אליהם, ואפילו התנכר אליהם, מאחר ורצה לבדוק את יחסם לבנימין וכן את יחסם אליו.

לאורך הפרשה עולה שאכן האחים שבו בתשובה גמורה על מכירתם את אחיהם והתחרטו חרטה שלמה, ואף הבינו שכל המאורעות והסיבוכים עם מושל מצרים באו עליהם בעקבות חטאם במכירת אחיהם.

שיא תשובתם התגלה ביחסם לבנימין אחיהם, שהיו ערבים לשומרו מכל משמר, והסכימו - בהובלת יהודה, שערב לבנימין - להיות עבדים במקומו ולעשות הכל למענו.

נר תמיד
לעילוי נשמת
אבינו וסבנו

ר' אברהם יצחק הי"ד

ב"ר אהרן הי"ד

שנור

אמיץ לבב
מסר נפשו למען העם והארץ

נפל בכפר עציון

ד' אייר תש"ח

